

Геращенко Віта Володимирівна –

аспірант кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: формування професійної компетентності майбутніх викладачів правознавства у вищих педагогічних навчальних закладах.

e-mail: vita_0792@ukr.net

DOI <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-1-143-148>

УДК 378.091.3-051:347.96

ЮРИДИЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ ТА ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ЯК СКЛАДНИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ПРАВОЗНАВСТВА

У статті досліджується професійна діяльність викладача правознавства, розкриваються деонтологічні вимоги, які висувають до майбутнього спеціаліста. Особлива увага приділяється формуванню викладача правознавства як професіонала, сприянню вироблення у нього почуття внутрішнього імперативу службового обов'язку та психологічної підготовки до майбутньої професії. Висвітлено зарубіжний і вітчизняний досвід запровадження етичних правил правника. Підкреслено роль європейських і міжнародних стандартів правничої професії у контексті функціонування правової системи України. Визначено роль та місце деонтологічного підходу до формування світоглядної культури майбутніх викладачів правознавства.

Ключові слова: юридична деонтологія; професійна етика; викладач правознавства.

Постановка проблеми. Сьогодні постала нагальна потреба у підготовці висококваліфікованих фахівців сфери права, які б володіли необхідними знаннями, уміннями й навичками, високим рівнем інтелекту, були носіями правди та справедливості, гуманізму та милосердя, обізнаними у питаннях професійної етики, служили еталоном виконання професійного обов'язку правника. Особливо це стосується викладачів правознавства, які у своїй професійній діяльності взаємодіють із студентами, у яких відбувається становлення емоційно-вольової сфери. Це вимагає від педагога відповідного етичного ставлення та високої моральної культури. Тому оволодіння викладачем основами професійної етики підніме рівень його професійної підготовки, допоможе з гуманістичних позицій вирішувати складні завдання у процесі роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему деонтологічної підготовки педагога вивчали М. Васильєва, А. Максютів, А. Тимченко, В. Артемов, Г. Полякова та ін., юридичної деонтології – Г. Тимчук, С. Гусарев, О. Тихомиров, В. Ухач, В. Молдаван, І. Бризгалов, С. Сливка, Є. Гіда, В. Ткаченко та ін., професійної етики – Л. Штома, А. Чумак, Н. Стельмах, А. Назарова, О. Макаренко, В. Бралатан, А. Булда та ін.

Підручник «Вступ у юридичну спеціальність» С. Алексєєва (1976 р.) – це перший крок на шляху до створення нової юридичної науки, хоча у той час термін «юридична деонтологія» ще не використовувався. Автор підручника дослідив проблему й виклав важливі

аспекти, які допомагають осмислити юридичну науку та юридичну практику, наблизитися до розуміння професійної діяльності [3, с. 6]. Варто згадати професора Віктора Михайловича Горшенева, який повноправно вважається засновником науки юридичної деонтології. У 1988 році було опубліковано навчальний посібник, де послідовно викладено предмет, функції нової науки, принципи та її роль у системі юридичних знань. Горшенев зробив спробу узагальнити всю інформацію про кваліфікаційну характеристику юриста, розглянув професію юриста за кількома аспектами: а) юрист як особа; б) юрист як політичний діяч; в) юрист як спеціаліст; г) юрист як носій високих моральних якостей; д) естетична культура юриста [2]. Саме ці аспекти набули подальшого розвитку у професійній діяльності юристів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження ролі юридичної деонтології та професійної етики при підготовці викладачів правознавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Юридична деонтологія має важливе значення для підготовки викладача правознавства. Це зумовлено необхідністю побудови в Україні демократичного суспільства, що базується на таких загальнолюдських цінностях, як верховенство права та забезпечення прав і свобод людини й громадянина.

Термін «деонтологія» грецького походження, що в перекладі означає «наука про належне». Крім того, цим терміном інколи позначають розділ етики, в якому вивчаються проблеми обов'язку людини, сфера належного (того, що повинно бути), вивчаються усі форми моральних вимог до життєдіяльності людини та відносини між людьми. Юридична деонтологія – відносно молода навчальна дисципліна, яка викладається у вузах України, де готують правознавців, з початку 1990 – х років [9, с. 12].

Деонтологічні вимоги професійної спрямованості почали формуватися у тих сферах людської діяльності, де основним об'єктом впливу була людина. Історичні джерела свідчать, що найперше систематизованого вигляду вони набули в медицині (зокрема деонтологічні постулати Гіппократа, «Етика» або «Канон лікарської науки» Ібн – Сіні, Медична етика Парачельса тощо) [9, с. 12].

З еволюцією природно-правового світогляду, уявлень про людську цінність прийшли переосмислення соціальної ролі юристів та потреба у формуванні системи моральних вимог, дотримання яких дозволило б забезпечити високий рівень правових послуг, зупинити зловживання правом та корисливе використання владних повноважень служителями Феміди [9, с. 12].

Результатом закономірного правового розвитку України стало викладання в системі юридичної освіти навчальних курсів: спочатку – «Вступ до спеціальності», згодом – «Юридична деонтологія (Правова деонтологія)», «Юридична етика (як вид професійної етики)», метою яких є підготовка студентів до активного, усвідомленого сприйняття та засвоєння правової інформації, забезпечення профорієнтаційної роботи, вироблення основних навичок та світоглядних засад професійного спілкування юристів [9, с. 13].

Юридична деонтологія – це наука про обов'язки юриста, про кодекс його професійної поведінки, правила поведінки.

Особливістю юридичної деонтології є те, що вона характеризує правознавство крізь призму юридичної професії і діяльності юриста, якому постійно необхідно вирішувати складні проблеми життя, свободи, честі людей. А це потребує моральних сил, розуміння міри відповідальності перед людьми і, врешті речт, перед суспільством. А для цього потрібно знати психологію, політику, етику, естетику і багато іншого.

Міжнародна асоціація юристів (ІВА) уже давно запровадила етичні засади у професії правника, які були відображені у Загальних принципах для Співтовариства юристів, прийнятих радою Міжнародної асоціації юристів 20 вересня 2006 р. у Чикаго, та які вже довели свою ефективність.

31 жовтня 2012 року Асоціація правників України провела круглий стіл, на якому були представлені етичні правила правника – звід правил поведінки. Перший проект було ухвалено влітку 2009 року, однак, зважаючи на важливість питання та зауваження членів Правничої асамблеї, було ухвалено рішення про вдосконалення етичних правил поведінки.

Нові етичні правила – це адаптований переклад відповідних правил Міжнародної асоціації юристів (ІВА) – провідної світової організації, членом якої з 2006 року є Асоціація Правників України. Етичні правила правника розроблені з метою сприяння та просування ідеалів юридичної професії у середовищі українських правників.

У Національному університеті біоресурсів і природокористування України за дорученням ректора університету С. Ніколаєнка робочою групою науковців гуманітарно-педагогічного факультету під керівництвом професора В. Шинкарука розроблено проект «Етичного кодексу науково – педагогічного працівника», який був виставлений на обговорення 2 березня 2015 р., а 24 червня 2015 р. схвалений вченою радою університету [4, с. 153].

Метою кодексу є встановлення етичних взаємовідносин між усіма учасниками освітнього процесу, підняття престижу професії науково – педагогічного працівника, створення позитивного іміджу викладача, забезпечення поліпшення психологічного мікроклімату [4, с. 153].

Упровадження та дотримання єдиних етичних кодексів забезпечить правильне формування свідомості та поглядів правників, зорієнтує їх на неухильне дотримання моральних норм задля забезпечення справжньої справедливості, захисту прав, свобод, честі й гідності людей, охорону власної честі й репутації.

Стандарти правничої професії (незалежно від організаційно – правового статусу їхніх представників), яким має відповідати діяльність практикуючих юристів у країнах, що належать до двох основних правових сімей світу (романо – германської і англосаксонської), закріплені в декількох документах міжнародних професійних правничих організацій та мають статус Правил корпоративної етики (поведінки), а також у документах окремих міжнародно-правових інституцій та політичних організацій, що мають рекомендаційно – зобов'язальний характер для їхніх членів і учасників [6, с. 23].

До переліку таких документів (актів) у хронологічній послідовності їх ухвалення можна включити:

- Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (ухвалено делегаціями Асоціації адвокатів 12 країн – учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 р.);

- Стандарти незалежності правничої професії Міжнародної асоціації юристів (ухвалено на конференції МАЮ у Нью-Йорку у вересні 1990 р.);

- Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку;

- Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» (ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні 13 жовтня 1994 р.);

- Європейська хартія про закон «Про статус суддів» (ухвалено Радою Європи, Лісабон, 1998 р.);

- Рекомендація № 2000/19 «Про роль державної прокуратури в системі кримінального судочинства» (ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи 6 жовтня 2000 р.) [6, с. 23].

Усі зазначені документи акцентують увагу на умовах і процедурах допуску до професійної правничої діяльності, включаючи вимоги до професійної підготовки (навчання) майбутніх та підвищення кваліфікації працюючих юристів [6, с. 23].

Наявні в Україні національні стандарти професійної правничої професії, а саме:

- Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури;

- Кодекс професійної етики судді;

- Правила адвокатської етики;

- Правила професійної етики нотаріусів;

- Правила поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України [6, с. 23 – 24] – включають у свої змісти певні основні положення міжнародних стандартів правничої діяльності.

Проте, незважаючи на вищезазначене, проблема дотримання норм професійної етики в Україні залишається невирішеною. Тому важливим у підготовці викладачів правознавства є

прищеплення норм професійної етики, що обумовлює необхідність упровадження у навчальний процес відповідних курсів.

Професійна етика – це сукупність норм і правил, що регулюють поведінку юриста на основі загальнолюдських моральних цінностей з урахуванням особливостей його професійної діяльності й конкретної ситуації. Вона посідає важливе місце в системі етичного знання та освіти, виступаючи невід’ємною складовою підготовки фахівця [1, с. 19]. Етика регулює професійну діяльність, дає критерії для її оцінювання, запобігає конфліктам та постійно розвивається у процесі поступу суспільного життя [8, с. 40].

Юридична етика покликана обґрунтувати зміст морального ідеалу юриста – спеціаліста, дослідити причини і форми деформацій морально – професійної свідомості та запропонувати засоби їхнього подолання. До її предмета має бути включено також вивчення форм і методів морального виховання юридичних кадрів, шляхів удосконалення їхньої моральної і професійної культури [5, с. 15]. На юридичну етику накладаються норми етики юридичної освіти – і студентської, і викладацької, а також норми здобуття окремих юридичних спеціальностей. Юридичну етику формують етичні норми, а саме: фаховість, лояльність, щирість, ввічливість [8, с. 41].

Для викладачів правознавства дисципліна «Юридична деонтологія» є важливою. Вона досліджує професійну поведінку педагога, формує моральні цінності, ознайомлює майбутнього викладача з принципами, нормами і правилами професійної поведінки, сприяє їх засвоєнню, спонукає викладачів до самоаналізу своїх вчинків, визначає типові помилки у поведінці, що пов’язані з порушенням норм професійної моралі, розкриває особливості етичної поведінки викладача при розв’язанні складних ситуацій.

Роль деонтологічних знань у підготовці юристів:

- дає змогу скласти загальне уявлення майбутніх правників про сферу юридичної діяльності;
- виховує почуття справедливості, відповідальності, патріотизму, гордості за обрану професію;
- орієнтує мислення майбутніх правників на систему соціальних цінностей, в основі якої знаходиться ідея (принцип) людиноцентризму;
- допомагає студентській молоді здійснити свій професійно – орієнтаційний вибір відповідно до існуючої системи юридичних спеціальностей;
- формує навички та уміння щодо засвоєння правових знань, вироблення власної позиції щодо конкретних життєвих ситуацій та відповідної мотивації для прийняття юридично значущого рішення;
- здійснює виховний вплив на свідомість правників шляхом формування у них системи правових цінностей; дозволяє правильно оцінювати життєву ситуацію і приймати морально виважене та юридично обґрунтоване рішення [9, с. 21].

Деонтологічна підготовка передбачає сформованість деонтологічної компетентності, що є однією із необхідних складових професійної компетентності викладача правознавства. Деонтологічна компетентність педагога має свою структуру, що представлена гармонійним поєднанням таких компонентів, як:

- мотиваційна сфера (сформованість ціннісного ставлення до професійної поведінки педагога, інтерес до опанування деонтологічними знаннями, уміннями і навичками у професійній діяльності, мотивація розвитку суб’єктності й креативності, задоволеність професійною діяльністю; сформованість професійно ціннісних якостей);
- когнітивна сфера (теоретичні знання у галузі педагогічної деонтології про нормативну поведінку педагога в ситуаціях ризику, конфлікту, морального вибору та відповідальність педагога з позицій належного, педагогічного обов’язку; норми, принципи, вимоги, що висуваються до поведінки й особистості педагога у сфері його професійної діяльності; нормативні документи, що регламентують поведінку педагога);

- діяльнісна сфера (стратегії здійснення нормативної поведінки в певних ситуаціях практичної діяльності педагога, уміння та навички, технології вирішення складних ситуацій);
- рефлексивна сфера (рефлексія процесу та результату професійної поведінки педагога).

Зміст юридичної деонтології полягає у тому, що вона є одним із способів формування деонтологічних правил поведінки, суть яких полягає у формуванні внутрішнього службового обов'язку [7, с. 10].

Юридична деонтологія – це своєрідна енциклопедія для юриста, шлях до високої професійної майстерності. Завдання юридичної деонтології полягає у тому, щоб дати студентам знання з етичних норм правничої практики; ознайомити з деонтологічними і моральними принципами в державах Західної Європи; сформувати уявлення про професійну культуру правознавців, її основні елементи (психологічну, моральну, естетичну культуру поведінки); показати найбільш гострі моральні проблеми юридичної діяльності, причини моральних та професійних конфліктів; ознайомити зі специфікою майбутньої професії; виховати гідного патріота своєї держави, фахівця з моральними якостями.

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок. Таким чином, юридична деонтологія та професійна етика є своєрідним фундаментом у підготовці викладачів правознавства. Саме юридична деонтологія формує у студентів стійке уявлення про правову дійсність та ціннісні орієнтири, визначає обсяг і зміст знань та етичних настанов, необхідних їм у подальшій професійній кар'єрі; розкриває цілісну системну картину юридичної наукової, освітньої та практичної діяльності, тоді як інші навчальні дисципліни спеціалізуються на висвітленні окремих сторін та закономірностей правової сфери суспільного життя.

Наступною актуальною проблемою для подальших досліджень є визначення шляхів розвитку деонтологічної компетентності при підготовці викладачів правознавства.

Використані джерела

1. Баранова Н. М. Роль і значення курсу «Професійна та корпоративна етика» у вищому навчальному закладі / Н. М. Баранова // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2016. – С. 19 – 22.
2. Горшенев В. М. Юридична деонтологія / В. М. Горшенев, В. В. Комаров. – Харків : Основа, 1993. – 188 с.
3. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності : теоретичні і деонтологічні аспекти) / С. А. Гусарев, С. Д. Тихомиров. – Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2000. – 655 с.
4. Каленський А. А. Система розвитку професійно - педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін вищих навчальних закладів аграрної та природоохоронної галузей : дис. докт. пед. наук : 13.00.04 / Каленський А. А. – Київ, 2016. – 498 с.
5. Лозовой В. О. Професійна етика юриста / В. О. Лозовой. – Харків : Право, 2004. – 176 с.
6. Сущенко В. М. Європейські та міжнародні стандарти правничої професії в контексті функціонування правової системи України / В. М. Сущенко // Наукові записки НаУКМА. – 2016. – С. 22 – 25.
7. Тимчук Г. С. Університетська освіта та юридична деонтологія / Г. С. Тимчук. – Київ : КНЕУ, 2011. – 210 с.
8. Токарчик Р. А. Юридична етика / Р. А. Токарчик. – Київ : Таксон, 2009. – 356 с.
9. Ухач В. З. Юридична деонтологія і професійна етика / В. З. Ухач. – Тернопіль : Вектор, 2015. – 335 с.

References

1. Baranova N. M. Rol i znachennia kursu «Profesiina ta korporatyvna etyka» u vyshchomu navchalnomu zakladi / N. M. Barnova // Aktualni problemy filosofii ta sotsialohii. – 2016. – S. 19 – 22.
2. Horsheniev V. M. Yurydychna deontolohiia / V. M. Horsheniev, V. V. Komarov. – Kharkiv : Osнова, 1993. – 188 s.
3. Husariev S. D. Yurydychna deontolohiia (Osnovy yurydychnoi diialnosti : teoretychni i deontolohichhi aspekty) / S. A. Husariev, S. D. Tykhomyrov. – Kyiv : Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav Ukrainy, 2000. – 655 s.
4. Kalenskyi A. A. Systema rozvytku profesiino - pedahohichnoi etyky u maibutnykh vykladachiv spetsialnykh dystsyplin vyshchyykh navchalnykh zakladiv ahrarnoi ta pryrodookhoronnoi haluzei : dys. dokt. ped. nauk : 13.00.04 / Kalenskyi A. A. – Kyiv, 2016. – 498 s.

5. Lozovoi V. O. Profesiina etyka yurysta / V. O. Lozovoi. – Kharkiv : Pravo, 2004. – 176 s.
6. Sushchenko V. M. Yevropeiski ta mizhnarodni standarty pravnychoi profesii v konteksti funktsionuvannya pravovoi systemy Ukrainy / V. M. Sushchenko // Naukovi zapysky NaUKMA. – 2016. – S. 22 – 25.
7. Tymchuk H. S. Universytetska osvita ta yurydychna deontolohiia / H. S. Tymchuk. – Kyiv : KNEU, 2011. – 210 s.
8. Tokarchyk R. A. Yurydychna etyka / R. A. Tokarchyk. – Kyiv : Takson, 2009. – 356 s.
9. Ukhach V. Z. Yurydychna deontolohiia i profesiina etyka / V. Z. Ukhach. – Ternopil : Vektor, 2015. – 335 s.

Герашченко В. В., аспірантка кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

ЮРИДИЧЕСКАЯ ДЕОНТОЛОГИЯ И ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ЭТИКА КАК СКЛАДОВАЯ ПОДГОТОВКИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ПРАВОВЕДЕНИЯ

В статье исследуется профессиональная деятельность преподавателя правоведения, раскрываются деонтологические требования, предъявляемые к будущему специалисту. Особое внимание уделяется формированию преподавателя правоведения как профессионала, содействию выработке у него чувства внутреннего императива служебного долга и психологической подготовки к будущей профессии. Освещены зарубежный и отечественный опыт внедрения этических правил юриста. Подчеркнута роль европейских и международных стандартов юридической профессии в контексте функционирования правовой системы Украины. Определены роль и место деонтологического подхода в формировании мировоззренческой культуры будущих преподавателей правоведения.

Ключевые слова: юридическая деонтология; профессиональная этика; преподаватель правоведения.

Herashchenko V. V., Postgraduate of the Pedagogical and Psychological Schools Department of the National Pedagogical Dragomanov University

LEGAL DEONTOLOGY AND PROFESSIONAL ETHICS AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS OF LAW

This article examines the professional activities of a teacher of law, reveals the ethical requirements for the future specialist. Special attention is paid to the formation of the teacher of law as a professional, promoting the development of his sense of inner imperative of duty and psychological preparation for the future profession. Foreign and domestic experience in the implementation of ethical rules of the lawyer is analyzed, in particular, ethical principles of the legal profession, which was reflected in the General principles for Puutarhastha of lawyers, adopted by the Council of the International Bar Association, the Ethical rules of the lawyer of Association of lawyers of Ukraine, “the Ethical code of the scientist” was adopted by the academic Council of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, which establishes the ethical relationship between all participants of the educational process. The role of European and international standards for the legal profession in the context of the functioning of the legal system of Ukraine.

The essence of professional and legal ethics is disclosed. It is stated that professional ethics prevents conflicts and is constantly evolving in the process of social life, and legal ethics forms the ethical standards, namely: professionalism, sincerity, politeness.

The role and the place of the deontological approach in the formation of philosophical culture of the future teachers of law are defined and it is stated that deontology preparation involves the formation of deontologic competence, which is one of the necessary components of professional competence of the teacher of law. Deontology competence includes such components as: motivational sphere, cognitive sphere, sphere of activity, reflective sphere. The author comes to the conclusion that in the system of professional training of the teachers of law there should be taught the legal deontology and professional ethics as the basis for professional training of future highly qualified specialists.

Key words: legal deontology; professional ethics; teacher of law.